

**Голові спеціалізованої вченої ради ДФ 20 051.159
Карпатського національного університету
імені Василя Стефаника
доктору мистецтвознавства, професору,
професору кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва
Дутчак Віолетті Григорівні
76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57**

РЕЦЕНЗІЯ

Фабрики-Процької Ольги Романівни,
докторки мистецтвознавства, професорки,
професорки кафедри музичної україністики та народно-інструментального
мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв Карпатського
національного університету імені Василя Стефаника
на дисертацію **Пронюк Марії Мирославівни**
**«Культуротворча діяльність Верховного Архiepіскопа Української Греко-
Католицької Церкви Йосифа Сліпого в середовищі української діаспори
другої половини ХХ століття»**
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальністю 034 Культурологія,
галузі знань 03 Гуманітарні науки

**1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими
науковими програмами.**

Актуальність обраної теми зумовлена як необхідністю наукового осмислення малодосліджених сторінок української церковно-культурної історії, так і потребами сучасного суспільства у духовних авторитетах, культурних

орієнтирах та збереженні національної єдності в умовах війни, масштабних міграцій. Протягом останніх десятиріч особливого значення набувають питання збереження культурної спадщини, духовної єдності та підтримання зв'язку з Батьківщиною.

Діяльність Верховного Архієпископа Йосифа Сліпого (1892–1984) у сфері організації культурно-релігійного життя української діаспори другої половини ХХ століття становить цінний історичний досвід, який сприяв формуванню та збереженню української ідентичності за межами України. Його спадщина може бути використана як методологічна основа для вироблення сучасних стратегій підтримки національної самобутності в умовах новітньої еміграції.

Міждисциплінарний характер дослідження, що поєднує історичний, культурологічний, релігієзнавчий, богословський та соціополітичний аспекти, забезпечує комплексне осмислення ролі Церкви у збереженні української ідентичності в умовах глобалізаційних процесів.

Дисертаційна робота М. Пронюк ґрунтується на широкій джерельній базі, яка ґрунтується на наукових працях, спогадах, листуваннях, проповідях, пастирських посланнях та зверненнях Кардинала Йосифа, архівних матеріалах та неопублікованих документах, а також наукових розробках у відповідній галузі сьогодення.

Звернення Марії Мирославівни Пронюк до дослідження запропонованої тематики є надзвичайно своєчасним та виваженим кроком і свідчить про певну наукову зрілість дослідниці.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність.

Проаналізований зміст дисертації та основні положення публікацій М. М. Пронюк дають підстави стверджувати про наукову обґрунтованість та достовірність представлених результатів, достатній науковий рівень здобувачки. Робота спирається на широкий спектр мистецтвознавчих праць,

значна їх кількість вперше вводиться до музикознавчого обігу або отримує суттєво оновлену оцінку.

Опанування дисертанткою різноманітними науково-дослідними методами, зокрема: методи індукції, дедукції, систематизації, а також синергетичний, діалектичний, феноменологічний методи та історико-документального аналізу, стало підґрунтям розробки чіткої та логічної дослідницької концепції. В основі методологічного підходу дисертації авторка застосувала принципи історизму, науковості та об'єктивності.

Зміст роботи та аналіз основних положень дисертації підтверджує вирішення завдань дослідження і досягнення мети. Висновкам дисертації властива повнота та логічність викладу, достатній рівень обґрунтованості й достовірності.

3. Наукова новизна результатів дисертації.

Марія Мирославівна Пронюк здійснила спробу комплексно зібрати та проаналізувати культуротворчу спадщину Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого на основі опрацювання не лише вже опублікованих досліджень, але й ввести до архівних та іншомовних матеріалів. Авторкою *вперше: здійснено комплексний аналіз культуротворчої спадщини Верховного Архієпископа УГКЦ Йосифа Сліпого в контексті діяльності української діаспори другої половини ХХ століття. Дисертанткою опрацьовано документи Апостольського Ватиканського архіву участі Йосифа Сліпого у Другому Ватиканському Соборі, також віднайдено, прослухано та описано аудіо-записи богослужінь, здійснених в період Синодальних сесій (1963–1965). М. М. Пронюк ретельно проаналізовано досі неопубліковані матеріали (рукописи, листування, протоколи) архіву Папської української Колегії Святого Йосафата (м. Рим), що стосуються створення та діяльності Центрального Ювілейного Комітету УКЦ для відзначення Тисячоліття Хрещення Руси-України та його робочого секретаріату; висвітлено роль Йосифа Сліпого у збереженні християнської віри, української національної*

ідентичності, мови, національних традицій, розвитку та підтримки українського сакрального мистецтва, розбудови Церкви та надбання духовної спадщини серед емігрантських спільнот, їх культурної ідентифікації, усвідомлення власної ідентичності перед викликом та процесом асиміляції; *введено до наукового обігу* нові джерела (архівні документи, спогади сучасників, матеріали діаспорної преси), що розкривають малодосліджені аспекти його культурно-просвітницької діяльності. Авторкою *запропоновано нове бачення* постаті Йосифа Сліпого як культурного лідера українського зарубіжжя, діяльність якого сприяла формуванню світоглядної єдності української діаспори, міжкультурному діалогу та збереженню національної ідентичності в полікультурному середовищі.

4. Теоретична цінність і практична значущість отриманих наукових результатів М. Пронюк полягає у можливості їх використання на лекційних курсах із культурології, методики, історії України та УГКЦ. Вони можуть стати поштовхом та основою для подальших наукових розвідок. Дослідження матиме застосування, насамперед, як цілісне представлення культуротворчої діяльності Верховного архиєпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого не тільки для історії церкви, а й для української культури взагалі.

5. Загальна оцінка змісту роботи.

Назва дисертаційної роботи є чіткою і зрозумілою. Структура та обсяг дисертації Марії Пронюк відповідають вимогам МОН України щодо дисертацій докторів філософії. Слід відзначити багатовекторність та масштабність роботи, логічно-сміслову сконструйованість розділів, вражає об'ємна джерельна база дисертації.

Дисертаційна робота складається з анотації (українською та англійською мовами) зі списком публікацій за темою дисертації, вступу, трьох розділів (дев'яти підрозділів), висновків, списку використаних джерел (306 позицій), додатків. Загальний обсяг дисертації – 217 с. Основний текст складає 168 с.

У *Вступі* дисертантка переконливо обґрунтовує актуальність обраної теми, визначає мету та завдання дослідження, предмет, об'єкт і методологію дослідження, визначає наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, подає відомості щодо апробації отриманих результатів та їх впровадження, перелічує публікацій за темою роботи й окреслює структуру роботи.

У *першому розділі дисертації* «Теоретико-методологічні основи дослідження культуротвоочості української діаспори», який налічує три підрозділи, М. Пронюк висвітлила теоретико-методологічні засади дослідження культуротворчості української діаспори, проаналізувала основні поняття й терміни, пов'язані з темою дослідження. Похвально, що саме у міждисциплінарному ракурсі авторка дисертації розкрила культуротворчість, а аналіз ключових чинників здійснила з позицій соціології, психології, філософії, культурології та їх напрямів, що, безперечно, вплинули на формування та розвиток цього поняття у науковому дискурсі.

У наступній частині підрозділу подано роз'яснення щодо статусу Української Греко-Католицької Церкви як Східної католицької Церкви свого права, яка перебуває у єдності з Папою Римським – наступником Апостола Петра, розкрито зміст поняття «Верховний Архієпископ» та вступ до вивчення постаті Йосифа Сліпого, який активно працював в контексті української діаспори, насамперед, в Римі, а також у ширшому глобальному просторі. У цьому контексті проаналізовано окремі наукові напрацювання, присвячені дослідженню української діаспори.

Другий підрозділ розкриває історіографію та джерельну базу дослідження. Авторка здійснила аналіз значного обсягу цінних та унікальних архівних документів, неопублікованих рукописів, монографій, статей, матеріалів періодичних видань, а використані джерела систематизувала на тематичні групи, кожна з яких становить підґрунтя для реконструкції

історичного контексту другої половини ХХ століття та вивчення постаті Глави УГКЦ Йосифа Сліпого.

У *другому розділі* під назвою «Інституційна розбудова Йосипом Сліпим духовності української діаспори» дисертанткою висвітлено інституційну діяльність Йосифа Сліпого в контексті духовності української діаспори. Акцент авторка дослідження зробила на «римському періоді» його багатогранній, а саме науковій, пастирській та культуротворчій місії кульмінаційного періоду життя.

Третій підрозділ другого розділу яскраво висвітлює процеси будівництва та меценатської підтримки українських храмів як унікальних зразків поєднання релігійного символізму, національного самоусвідомлення і мистецьких традицій середовищі діаспори.

Особливо слід відзначити останній, *третій розділ* пропонованої роботи під назвою «Культура і мистецтво у візії Йосифа Сліпого», в якому М. Пронюк окреслила наукову діяльність митрополита та активізацію книговидавництва (підрозділ 3.1.), комплексно описала святкування Тисячоліття хрещення Руси-України як культуротворчий феномен (підрозділ 3.2.), підкреслила, що «<...>святкування мало вагомі наслідки не лише на духовному, а й на інтелектуальному рівні: ініційовано створення низки наукових праць, серій періодичних видань, монографій, присвячених актуальним проблемам богослов'я, філософії, історії, економіки, мовознавства, літературознавства, мистецтвознавства, а також природничих і технічних наук. Цей Ювілей сприяв посиленню національної свідомості української діаспори та формуванню стійкої інтелектуальної спільноти, відкритої до міжкультурного діалогу. Окрім того, його відзначення мало значний резонанс і в Україні, де ювілей став символом духовного пробудження та одним із чинників посилення боротьби за незалежність та волю (с.167).

У підрозділі 3.3 М. Пронюк охарактеризувала співпрацю з науковцями, митцями та активними представниками української діаспори та підтримку

галицьким митрополитом Й. Сліпим митців та науковців, більшість яких, перебуваючи на чужині, продовжували свою наукову і культурну працю, засвідчуючи приналежність до української національної традиції.

Особливо цінною видається теза дисертантки про те, що «<...> Йосиф Сліпий розглядав залучення інтелектуального потенціалу діаспори як важливий чинник збереження та розвитку української ідентичності м, а також як внесок узагальносвітову культурну спадщину. Створення релігійного товариства для українців католиків «Свята Софія» стало прикладом його стратегічного мислення та усвідомлення важливої ролі мирян у релігійно-культурному житті громади (с.168).

У висновках авторкою узагальнюються результати проведеного дослідження, ґрунтовно розкрито вагомий внесок Й. Сліпого у формування та розвиток українського духовного, наукового і культурного простору в умовах діаспори, систематизовано та доповнено уявлення про масштаби і характер культуротворчих ініціатив Глави УГКЦ, які мали значний вплив не лише на українське середовище за межами Батьківщини, але й на міжкультурний діалог у світовому контексті, окреслено нові перспективи для подальших наукових студій у царині культури, релігієзнавства та історії діаспори.

6. Відсутність порушення академічної доброчесності.

Дисертація містить результати авторських досліджень дисертантки. У основному тексті дисертації наявні покликання на ідеї, думки та результати досліджень інших науковців та оформлені належним чином.

7. Дискусійні положення та зауваження.

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження М. Пронюк, у ході прочитання та рецензування роботи виникли такі зауваження та побажання:

7.1. У підрозділі 1.1 М. М. Пронюк детально розкрито питання культуротворчості у наукових студіях в описовому форматі, що подекуди несе розмитість дотичності щодо тематики самої дисертації. На нашу думку, натомість варто було б доповнити цей підрозділ інформацією про культуротворчий процес української спільноти у сучасному полінаціональному суспільстві, що базуються на взаємодії національної традиції та інонаціональних культурних цінностей, де в умовах інонаціонального середовища формуються та розвиваються різні світогляди орієнтації етнічної групи, спрямовані на національне самоствердження, які, безперечно, простежуються у творчості митців-емігрантів, беручи за основу провідні естетичні напрями (а саме консервації, синтезі та трансформації) релігійного мистецтва української діаспори другої половини ХХ ст.

7.2. У додатках до дисертації варто було би вмістити світлини храму Св. Софії в Римі, котрий побудовано з ініціативи та за підтримки Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого, мистецькі мозаїки храму, про що йдеться в підрозділі 2.3.

7.3. Яке значення мала ініціатива Йосифа Сліпого з відзначення 1000-ліття Хрещення Руси-України для ідентифікації української нації?

8. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях.

Основні положення роботи висвітлено у 18 наукових публікаціях; з них 4 у фахових виданнях України категорії «Б»; 2 статті в іноземному періодичному науковому виданні (Польща, англійською мовою; Латвійська Республіка); 12 тез у матеріалах міжнародних та всеукраїнських конференцій. Усі публікації є одноосібними.

Зміст, обсяг та кількість друкованих праць відповідають чинним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо публікацій основного змісту

дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії і надають авторці право публічного захисту дисертаційного дослідження.

9. Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації.

Дисертацію викладено літературною українською мовою. Аналіз структури та змісту дисертації засвідчує, що дисертаційне дослідження є цілісним, характеризується чіткістю викладу матеріалу та логічною послідовністю.

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту.

Зміст дисертаційної роботи відповідає предметній області спеціальності 034 Культурологія, галузі знань 03 Гуманітарні науки.

11. Загальний висновок.

Дисертаційне дослідження Пронюк Марії Мирославівни «Культуротворча діяльність Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого в середовищі української діаспори другої половини ХХ століття» є оригінальним та цілісним науковим дослідженням, результатом самостійної дослідницької роботи авторки. Концепційні положення роботи засвідчують достатній науковий рівень здобувачки.

Дисертація «Культуротворча діяльність Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого в середовищі української діаспори другої половини ХХ століття» відповідає вимогам наказу Міністерства науки і освіти України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі

змінами, внесеними Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.), а її авторка, Пронюк Марія Мирославівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 034 Культурологія, галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Рецензент:

Докторка мистецтвознавства,
професорка кафедри музичної україністики
та народно-інструментального мистецтва
Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Ольга ФАБРИКА-ПРОЦЬКА